

DÖVİZ DURUMU İLE İLGİLİ GELİŞMELER

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ

**Türk
sanayicileri
ve
iş adamları
derneği**

DÖVİZ DURUMU
İLE İLGİLİ
GELİŞMELER

İSTANBUL

1 NİSAN 1986

(Yayın No:TÜSİAD-T/86.4.85)

Cumhuriyet Cad. Ferah Apt. 233/9-10, Harbiye/İstanbul

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ

TÜSİAD KURUCULAR PROTOKOLÜ

Anayasamızın öngördüğü karma ekonomi prensiplerine ve Atatürk ilkelerine uygun olarak, sanayi ve hizmet alanlarında çalışan meslek, bilim ve işadamlarının bilgi, tecrübe ve faaliyetlerini ahenkleştirerek değerlendirmek suretiyle, Türkiye'nin demokratik ve planlı yollarla kalkınmasına ve Batı uygarlık seviyesine çıkarılmasına yardımcı olmak amacıyla kurulan Türk Sanayicileri ve İşadamları Birliği'nin devamlılığını sağlamak ve görevlerini yürütmek üzere lüzumlu mali yardımları, mutabık kalınacak esaslar dahilinde, müştereken yapacağımızı taahhüd ederiz.

Tarih: 2 Nisan 1971

VEHBİ KOÇ
(Koç Holding A.Ş.)

DR. NEJAT F.ECZACIBAŞI
(Eczacıbaşı Holding A.Ş.)

SAKIP SABANCI
(Sabancı Holding A.Ş.)

SELÇUK YAŞAR
(Yaşar Holding A.Ş.)

RAŞİT ÖZSARUHAN
(Metaş A.Ş.)

AHMET SAPMAZ
(Güney Sanayi A.Ş.)

FEYYAZ BERKER
(Tekfen A.Ş.)

MELİH ÖZAKAT
(Otomobilcilik A.Ş.)

İBRAHİM BODUR
(Çanakkale Seramik)

HİKMET ERENYOL
(Elektrometal San. A.Ş.)

OSMAN BOYNER
(Altınyıldız Mensucat A.Ş.)

MUZAFFER GAZİOĞLU
(Elyafçı Çimento San. A.Ş.)

DÖVİZ DURUMU İLE İLGİLİ GELİŞMELER

1. GENEL DEĞERLENDİRME	1
2. DÖVİZ DURUMUNUN TALEP CEPHESİ	1
2.1. Likit ve Kârlı Yatırım	1
2.2. İhracatçının Döviz Tasarruf Tercihi	1
2.3. İhracatçının Vergi İadesi Kaynaklı Döviz Talebi	2
2.4. Banka Sektörünün Döviz Talebi	2
2.5. Mevduat Payı Sınırlı Bankaların Döviz Talebi	2
2.6. Doların İnşindeki Hız	2
3. DÖVİZ SORUNUNUN ARZ CEPHESİ	3
3.1. Doların Ters Tepkisi	3
3.2. İhracatta Görülen Sorunlar	3
3.3. İhracat Prefinansman Kolaylığında Gelişmeler	3
3.4. Petrol Faturası ve İhracat İkilemi	4
3.5. Kısa Vadeli İthalat Bağlantılarının Etkisi	5
3.6. İşçi Dövizlerinde Girişin Yavaşlaması	5
4. İTHALATÇI TALEBİ	5
5. MERKEZ BANKASI'NIN YAKLAŞIMI	5
6. DÖVİZ REZERVLERİNİN SEVİYESİ	6
7. DÖVİZ REZERVLERİ İLE İLGİLİ TEMEL TESPİTLER	7
8. BANKALAR KESİMİNİN DÖVİZ DENGESİ	8
A) Ticari Bankalar Kesimi ile ilgili Tespitler	10
B) Merkez Bankası ile ilgili Tespitler	10
9. DÖVİZ SORUNU VE TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇLARI	11
10. KISA VADELİ BORÇLARIN YAPISI	13
10.1. Kamu Kuruluşların Borçları	14
10.2. Türk Vatandaşlarının Tasarruf Hesapları	14
10.3. İthalat-İhracat Finansmanı	14
10.4. İran-İrak Finansmanı	14
11. DIŞ BORÇ YÖNETİMİ	14
12. İHRACAT VE İTHALAT ETKİSİ	16
13. DIŞ TİCARET VE PETROL İTHALATI	18
14. YENİ POLİTİKALAR VE ÖNLEMLER	19

DÖVİZ DURUMU İLE İLGİLİ GELİŞMELER

1. Genel Değerlendirme

Ekonominin geleneksel sorunu olarak sürekli tartışma konusu yapılan döviz, getirilen yeni politikalar, alınan önlemler ve uygulama duyarlılıkları ile yakın geçmişte, bir sorun olmaktan çıkmış olduğu izlenimleri vermiştir. Kesimlerin adeta alışkanlık kazandıkları bu rahatlığın, ilk elde sanıldığı, daha sonra da görüldüğü ölçüde rahatlatıcı olmadığı dikkat çekmiştir. Döviz olayının, mümkün olan azami ölçülerde iyileştirilmesi yolundaki politika ve önlem bütünlüğüne rağmen, sorun, ilk ve ciddi sıkıntı emarelerini yıl başında vermeğe başlamıştır.

2. Döviz Durumunun Talep Cephesi

1980 yılından bu yana uygulanan ekonomi politikası çerçevesinde, döviz talebi, sürekli bir sıcaklık ve canlılık içinde gelişme göstermiştir. Bu talep, bir yandan kurumların, öte yandan kişilerin talep tercihlerindeki farklılıklar ile sürekli beslenmiş ve boyutları, umulmayan ölçülere varmıştır. Yıl başından bu yana gözlenen gelişmeler, döviz sorununun, büyük ölçüde dövize olan aşırı talepten kaynaklandığı izlenimini vermektedir. Genel sınıflandırma ile döviz sorununun talep cephesi şöyle başlıklandırılabilir:

2.1. Likit ve Kârlı Yatırım

Ekonomide yüksek pozitif faiz politikasıyla başlayan tasarrufların özendirilmesi ve nakit olarak muhafazası politikası, her ne kadar, tasarrufun yönünü belirlemede olumlu etkiler getirmiş ise de, faizin, enflasyona göre giderek düşürülmesine paralel olarak bazı kesimler, dövize yatırım yapmayı tercih etmişlerdir. Ferdi tasarrufların yönelebileceği alternatif yatırım imkanlarının sınırlılığı içinde, dövize yatırım tercihi, hem likit olması, hem de yüksek kâr getirmesi sebebiyle cazip bir alan haline gelmiştir.

Bankalarda döviz tevdiat hesabı açılabilmesi imkânı, tasarrufçuya, döviz değerlerinde meydana gelen artışa ek olarak döviz üzerinden alınan faizin sağladığı ek gelirle birlikte, alternatif yatırım alanları arasında en cazip hale gelmiştir.

2.2. İhracatçının Döviz Tasarruf Tercihi

İhracatçı kesim, dış satım gelirlerinin, kendisine tanınmış azami ölçülerde döviz olarak saklanması ve dış satım gelirlerinin bu yönde değerlendirilmesinde hassas davranmaktadır. İhracat gelirinin %20'si döviz olarak muhafaza edilmektedir. İhracat döviz girdisi dikkate alındığında, bu orandaki döviz tutma eğiliminin piyasayı belli ölçüde etkileyebileceği görülmektedir.

2.3. İhracatçının Vergi İadesi Kaynaklı Döviz Talebi

İhracatçı kesiminin ihracat teşvik rejiminden kaynaklanan kısmî döviz talebi de yeni bir talep unsuru olarak gözönüne alınmalıdır. Normal vergi iadelerinin 1 Mart tarihinden itibaren düşürülmesi nedeniyle, taahhüt hesaplarını kapatmak isteyen ihracatçının döviz talebi, Şubat ayı içinde, dövizin talep cephesinde görülen en canlı hareket olarak dikkat çekmiştir.

2.4. Banka Sektörünün Döviz Talebi

Banka uygulamasında, atıl durabilecek özellik gösteren ve kredilendirme pazarında kullanılmayan fonların döviz talebine dönüştürülmesi dikkat çekmektedir. Bu tür fonların, dövizde yatırılması ile karlılık ve likidite unsurları aynı anda gerçekleşmiş ve bu ikili ilişki, bankaların döviz talebini önemli ölçüde arttırmıştır. Bankalardaki "Türk Lirası Likitler" in, dövizde çevrilmesi ile birlikte, banka sektöründe, "atıl döviz birikimi" meydana gelmiştir.

2.5. Mevduat Payı Sınırlı Bankaların Döviz Talebi

Likiditesi yüksek bankaların, mevduat kaynaklı fonlarından yararlanarak genişlettikleri döviz stokları yanında, mevduat dağılımından yeteri ölçüde pay alma şansı sınırlı küçük ve orta boy bankaların, döviz ihtiyaçları da bu talebi arttıran ve hızlandıran önemli bir etken olmuştur.

2.6. Doların İnışindeki Hız

Amerikan dolarının değeri, Türkiye'deki döviz sorununu hem arz hem de talep cephesinden etkileyen önemli bir unsur haline gelmiştir. ABD dolarının değer kaybının enflasyon oranının altında tutulması, doların kurunun, gerçek değerinin altında kalmasına neden olmuştur. Bu da dolar talebini arttıran etkenlerden biridir. Diğer kuvvetli paraların Türk Lirası karşısında kazandığı değer, enflasyonun üzerinde gelişirken, doların Türk Lirası karşısında kazandığı değer, enflasyonun altında kalmıştır.

Devalüasyon ve Enflasyon Oranları

Para Cinsi	1984	1985
Dolar	52.6%	26.1%
DM	36.5%	57.4%
Pound	28.1%	60.3%
Yen	45.1%	56.1%
ENFLASYON		
DİE/Toptan Eşya	50.3%	43.2%
DİE/Tüketici	48.4	45.0

Kaynak: DİE ve TCMB Verileri

3. Döviz Sorununun Arz Cephesi

Doların 1985 yılında geçirdiği macera, Türk ekonomisinin son yıllarda üzerinde en fazla ve en hassas biçimde durduğu ihracat sektöründe olumsuz yönlendirmelere neden olmuştur. Bu durum, bir yandan ihracatta bir yavaşlama eğiliminin başlamasına, öte yandan ihracat ön finansmanına dayalı döviz girişlerinin azalmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, daha önce gelmiş bulunan ön finansman dövizlerinin geri ödeme tutarını karşılayacak miktarda yeni girişlerin bulunmayışı sorunun ölçülerini arttıran etkiler göstermiştir. Arz cephesindeki gelişmeler şöyle özetlenebilir:

3.1. Doların Ters Tepkisi

Türk ekonomisinin ihracat gelirleri içinde doların ağırlığı yüksektir. Her yıl bu pay giderek artan bir orana ulaşmıştır. Ancak, dolar değerinin kaybıyla birlikte ihracatın hissedilir ölçülerde duraklama içinde olduğu gözlenmektedir.

3.2. İhracatta Görülen Sorunlar

İhracatta vergi iadelerinde, daha önceden açıklandığı gibi indirimlere gidilmesinin ihracat artışını olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir. 1986 yılında ihracat gelirlerinde beklenen seviyelere ulaşılmaması ile döviz arzında meydana gelecek azalma, döviz savaşında yeni ve istenmeyen boyutlarda zorluklar doğmasına sebebiyet verebilecektir.

Öte yandan, hükümetin aldığı politika kararları ile TL'nin yabancı paralar karşısındaki değeri yaklaşık %10 seviyesinde düşürülmüştür.

Bu tür gelişmelerin hissettirdiği eğilimler çerçevesinde, hükümetin ihracat gelirlerinin arttırılması için, Türk lirasının değer kaybına dayalı bir politikayı tercih edeceği, buna karşılık ihracatta vergi iadesi sisteminden uzaklaşacağı izlenimi yer etmektedir.

Bu izlenimin getirdiği ekonomik çerçevede, döviz sorunu, bir yandan arz, öte yandan, talep yönünden önemli bir gelişme göstermekte ve döviz piyasası üzerinde büyük ölçüde etkili olmaktadır.

3.3. İhracat Prefinansman Kolaylığında Gelişmeler

İhracat prefinansmanında yeni kolaylıklarda gözlenen gelişmeler, net kullanımların giderek azalmakta olduğunu göstermektedir.

İhracat Prefinansmanı

(Milyon \$)

Dönem	Kullanım	Geri Ödeme	Net İmkan
Ocak/1985	47	-154	-107
Şubat	59	- 54	5
Mart	72	- 19	53
Nisan	111	- 52	59
Mayıs	68	- 40	28
Haziran	38	- 21	17
Temmuz	97	- 74	23
Ağustos	79	- 22	57
Eylül	82	- 63	19
Ekim	66	-63	3

3.4. Petrol Faturası ve İhracat İkilemi

Türkiye'nin petrol ithalatında İran , Irak ve Libya'nın payı önemli yer tutmaktadır. Türkiye'nin petrol ithalatının %90'ına yakın bölümü bu üç ülkeden yapılmaktadır. Türkiye'nin bu üç ülkeden yaptığı petrol ithalatı 3 milyar dolara yaklaşırken, bu üç ülkeye olan ihracatı da 2 milyar dolar civarındadır.

Türkiye'nin bu üç ülke ile olan Petrol İthalat/ihracat ilişkisi yaklaşık 1 milyar dolar seviyesinde Türkiye aleyhine gelişmektedir. İran-Irak finansmanı olarak kısa vadeli borçlar sırasında karşılaşılan bu sorun önemli bir etkiye sahiptir.

Petrol İthalatı/İhracat

Ülke	(Milyon \$)		
	Petrol İthali	İhracatımız	Açık
İran	1.195	968	-227
Irak	995	865	-130
Libya	555	50	-505
Toplam	2.745	1.883	-862

Not: 11 aylık verilere göre.

Türkiye'nin petrol ithalatında %25 seviyesindeki ucuzluktan istifade etmesi ile bu ülkelere olan ithalat/ihracat faturasında bir dengelenme meydana gelmesi beklenmektedir. Ancak, Petrol fiyatlarında meydana gelen düşmeye paralel olarak bu ülkelerce Türkiye'den yapılan ithalatta bir düşme söz konusu edilmektedir. Petrol faturasında beklenen hafiflemenin ihracattaki muhtemel düşme ile giderilmesi halinde, ekonominin döviz dengesi ve döviz piyasası sorununu bu boyuttan da etkilenmiş olacaktır.

Petrolcü Ülkelerle Dış Ticaret

	(Milyon \$)			
	İran	Irak	Libya	S.Arab.
1984/İhracat	751	934	142	378
1984/İthalat	1.548	943	661	215
1985/İhracat	1.079	961	59	430
1985/İthalat	1.265	1.137	621	226

3.5. Kısa Vadeli İthalat Bağlantılarının Etkisi

1986 yılının kış dönemi içinde, kısa vadeli ithalat bağlantılarına ilişkin taahhütlerin gelmiş olması döviz sorununu ağırlaştıran bir diğer neden olarak dikkat çekmektedir. Özellikle ithalata ağırlık veren bir anlayış içinde çalışan bankaların bu döviz ihtiyaçlarını iç bankalardan karşılamakta olması bu sorunu ağırlaştıran etken olarak önem taşımaktadır. 1985 yılının ikinci yarısında gerçekleştirilen altı ve üç aylık vadelerle yapılan ithalat bağlantıları 1986 kısındaki döviz sorununda büyük pay sahibi olmuştur.

3.6. İşçi Dövizlerinde Girişin Yavaşlaması

Döviz arzını etkileyen bir önemli neden de, işçi döviz girişlerinde önemli bir artış bulunmayışıdır.

4. İthalatçı Talebi

İthalatçı talebi henüz, bankaların satış fiyatı üzerinden ödenmek suretiyle bankalarca karşılanmakta olduğundan, talep baskısı yaratacak seviyeye ulaşmamıştır. Döviz arzındaki zorluk, ithalatçı talebi yönünden nisbi bir ehemmiyet taşımaktadır. Şu anda piyasada ithalat için fiilen bir kısıtlama olduğu görüşü ileri sürülebilir.

5. Merkez Bankası'nın Yaklaşımı

Serbest piyasada oluşan döviz fiyatları ile Merkez Bankası kurları arasında belli bir farklılığın devam ettiği görülmektedir. Bu bir yandan Merkez Bankası'nın döviz kurunu aşağı çekmek istemesiyle açıklanırken, diğer yandan henüz piyasayı yönlendirecek arz imkanlarının bulunmayışının da bu hususta önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir.

Bu koşullarda, dövizin arz cephesinin arttırılmasının büyük ölçüde ihracat gelirlerine dayandırılmasının tek çıkar yol olduğu görülmektedir. Vergi iadelerinin azaltılması karşısında ihracatın büyük ölçüde gerçekçi kur politikasına dayandırılması ihtimali son aylar içinde ağırlık kazanmıştır.

6. Döviz Rezervlerinin Seviyesi

Döviz sorunun taşıdığı önemin ve getirebileceği sıkıntının boyutlarının belirlenmesi amacıyla, "döviz rezervi'nin" değerlendirilmesi gerekir. Geçici olarak ilan edilen döviz rezervi istatistiklerine göre, 1986 yılının ilk 2 ayında 1985 yılı sonuna göre, döviz birikiminde bir azalma görülüyor.

Milli döviz rezervi, Şubat/1986 sonu geçici verilerine göre 3 milyar 138 milyon dolara ulaşmış bulunuyor.

Döviz birikiminin %61'ine eşdeğer büyüklüğü olan 1 milyar 924 milyon dolar Merkez Bankası rezervleri, bakiye %39'a eşdeğer büyüklüğü olan 1 milyar 213 milyon doları Mevduat Bankalarının döviz rezervi olarak görülüyor.

Merkez Bankası rezervlerindeki toplam artış iki aylık dönem içinde yüzde 14 gibi bir değere ulaşmış bulunuyor. Bu artış içinde önemli payı oluşturan kısım, yüzde 38'e ulaşan artış ile Net Konvertible Döviz Rezervi'dir. Merkez Bankası'nın döviz alacaklarındaki yüzde 29, muhabir açığında yüzde 16 oranındaki artışlara karşılık altın rezervlerindeki düşüş ise yüzde 0.4 seviyesinde bulunmaktadır.

Mevduat bankaları kesiminin döviz rezervlerindeki %24 oranında önemli sayılabilecek bir düşüş ile birlikte değerlendirildiğinde, toplam döviz rezervlerindeki düşüş iki aylık dönemde yüzde 4 olmuştur.

Döviz Rezervi (Milyon \$)

	1985/ Aralık	1986/ Şubat	% Değişim
MERKEZ BANKASI REZERVİ	1.684,4	1.924,0	%14
- Net Konvertibl Döviz	644,3	889,0	%38
- Döviz Rezervleri	1.020,0	1.324,0	%30
- Muhabir Açığı	375,7	435,0	%16
ALTIN REZERVİ	1.040,1	1.035,0	-%0.4
MEVDUAT BANKALARI	1.594,6	1.213,7	-%24
TOPLAM	3.279,0	3.137,7	-%4

7. Döviz Rezervleri ile ilgili Temel Tespitler

Son on yıllık döviz rezervlerinin yapısı ve gelişmesi hakkındaki tespitler şöyle özetlenebilir:

1. 1976-85 döneminde Merkez Bankası toplam döviz rezervleri sürekli artış göstermiştir. Ancak, 1985 senesinde altın rezervi önemli bir miktarda artarken, döviz rezervinde bir düşme görülmüştür.
2. Altın mevcudunun, cari fiyatlarla değerlendirilmesi sonucu, 1984 yılında altın mevcudu rakamları büyümüş ve sonuç olarak, döviz rezervinin önemli bir kalemi olmuştur. 1985 yılında gerek Merkez Bankası'ndaki Net Konvertible Döviz miktarında, gerekse Mevduat Bankalarındaki döviz miktarında görülen düşme nedeniyle altın mevcudunun, toplam döviz rezervi içinde payı %40'a yükselmiştir.
3. Merkez Bankası'ndaki Net Konvertible Döviz Miktarı 1985 yılı sonunda, önceki yıla oranla %18 azalarak, 644 milyon dolara düşmüştür. 1976-85 yılları arasında Merkez Bankası'ndaki Net Konvertible Döviz Miktarı yıllık ortalama %4 oranında artış göstermiştir.
4. Bu gelişmelere paralel olarak Merkez Bankası'ndaki toplam döviz rezervi 1984 yılına kadar sürekli bir gelişme göstermiştir. Bu dönem içinde toplam döviz rezervlerindeki yıllık ortalama artış %11. civarında olmuştur. 1985 yıl sonu itibariyle son on yıllık dönemdeki yıllık ortalama artış oranı %10'a inmiştir.
5. Bankalardaki döviz 1984 yılına kadar yıllık ortalama olarak %56 oranında artış göstermiş iken, 1985 yılı sonu itibariyle yapılan değerlemede bu artış oranının %48'e indiği görülmektedir.
6. Toplam döviz rezervi yıllık ortalama olarak 1984 yılına kadar %19.5 artış göstermişken, 1985 yılında bu oran %17 olmuştur.

Türkiye'nin Döviz Rezervleri

(Milyon \$)					
Yıllar	Altın	Merkez Bankası Döviz	Toplam	Mevduat Bankaları	Genel Toplam
1976	146	969	1.115	89	1.204
1977	149	638	787	83	870
1978	150	801	951	101	1.052
1979	155	658	813	137	950
1980	155	1.077	1.232	231	1.463
1981	155	928	1.083	643	1.726
1982	155	1.080	1.235	793	2.028
1983	155	1.253	1.408	845	2.253
1984	800	1.239	2.039	1.860	3.899
1985	1.040	1.020	2.060	1.595	3.655

Kaynak: TC Merkez Bankası

8. Bankalar Kesiminin Döviz Dengesi

Bankalar kesiminin (Merkez Bankası + Mevduat Bankaları) döviz varlıkları ve döviz yükümlülüklerinin 1984 ile 1985 yılları itibariyle karşılaştırılması aşağıda gösterilmektedir.

Banka Kesiminin Döviz Trafiği

(Milyon Dolar)

TİCARİ BANKALAR	1985	1984 Aralık
TOPLAM VARLIKLAR	3648.35	2921.30
- Döviz Mevcudu	1594.55	1859.60
- Döviz Kredileri	1013.30	580.30
- 2 gün ihbarlı	257.70	194.60
- MB'daki Mevduat	782.80	286.80
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	5253.51	3335.40
- Kabul Kredileri	1093.30	703.20
- İhracat Önfinansmanı	608.90	414.20
- Kredi Mektubu	925.82	724.90
- Posta Kredisi	1.90	2.50
- Döviz Mevduatı	2060.90	1179.60
- Döviz Kredileri	562.69	311.00
*Kısa Vadeli	417.60	121.00
*Orta ve Uzun Vadeli	145.09	190.00
VARLIK/YÜKÜMLÜLÜK	0.69	0.88
MERKEZ BANKASI		
TOPLAM VARLIKLAR	3224.30	2784.60
- Altın	1072.40	825.40
- Döviz Mevcudu	1020.00	1239.00
- Öteki varlıklar	1131.90	720.20
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	8255.40	6564.30
- Kısa Vadeli	5115.30	3541.30
* Ödeme Gecikmesi	375.70	417.00
* Banker Kredisi	432.20	195.00
* 2 Gün ihbarlı	257.70	194.60
* MB'daki Mevduat	782.80	286.80
* DCM	17.90	61.20
* Kredi Mektubu	437.50	500.40
(Konvertibl Olmayan)	(0.5)	(0.8)
Dresdner Bank	2677.60	1778.20
Ötekiler	133.90	107.90
- Orta ve Uzun Vadeli	3140.20	3023.20
VARLIK/KISA VADELİ		
YÜKÜMLÜLÜK	0.63	0.79
VARLIK/YÜKÜMLÜLÜK	0.39	0.42
BANKA KESİMİ		
TOPLAM VARLIK	6872.65	5705.90
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜK	13508.91	9899.70
VARLIK/YÜKÜMLÜLÜK	0.51	0.57

Bankalar kesiminin döviz dengesi ile ilgili olarak yapılan tespitler şöyle başlıklandırılabilir:

A) Ticari Bankalar Kesimi ile ilgili Tespitler

1. Ticari Bankalar kesiminin döviz varlıkları ile döviz yükümlülüklerini karşılama oranı 1985 yılında düşmüştür. Bu oran, 1984 yılında %88 iken, 1985 yılında 69'a inmiştir.
2. Ticari Bankaların döviz varlıkları ile döviz yükümlülüklerini karşılama oranı, Merkez Bankası'nın karşılama oranından daha yüksektir.
3. Ticari Bankaların döviz varlıkları içinde büyük artış miktarı Merkez Bankası'ndaki mevduatta olmuştur. Sırasıyla bu artışlar şöyle gelişmiştir:

- Döviz Kredileri % 74.6
- İki gün ihbarlı % 32.4
- MB'deki Mevduat %172.9

4. Ticari Bankaların döviz yükümlülüklerindeki en önemli artışlar:

- Döviz Mevduatı % 74.7
- Kabul kredileri % 55.5
- KV Döviz Kredisi %246.6

5. Bankaların posta kredisinde ve orta ve uzun vadeli döviz kredileri hesaplarında düşmeler görülmektedir. Bu düşmeler küçük hacimli olduğu için önemsizdir.

B) Merkez Bankası ile ilgili Tespitler

1. Merkez Bankası'nın döviz varlıkları ile döviz yükümlülükleri arasındaki rasyo düşüş göstermiştir. 1984 yılında %42 olan karşılama oranı, 1985 yılında %39'a inmiştir.
2. Aynı düşme eğilimi kısa vadeli yükümlülükler ile varlık arasındaki rasyo da da görülmektedir. Varlıkların, kısa vadeli yükümlülükleri karşılama oranı 1984 yılında %79 iken bu oran 1985/Eylül'ünde %63'e düşmüştür.
3. Merkez Bankası'nın altın varlığındaki artışa karşılık, döviz mevcudunda ufak bir düşme olmuştur. Merkez Bankası toplam varlıklarında 1985 yılında %15.8 artış kaydedilmiştir.
4. Merkez Bankası'nın toplam yükümlülüklerinin büyük bölümünü kısa vadeli olanlar teşkil etmektedir. Kısa vadeli yükümlülükler içinde Merkez Bankası'ndaki mevduat, Dresdner Bank hesapları ile banker kredisi hızla artış göstermiş, orta ve uzun vadeli borçlardaki artışlar nisbeten az olmuştur.

9. Döviz Sorunu ve Türkiye'nin Dış Borçları

Türkiye'nin dış borç yükünde 1985 yılında görülen %17.5 seviyesindeki artış sonunda dış borç yükü, 25 milyar dolara yükselmiş bulunuyor. Dış borç hesaplaması ve karşılaştırması yapılırken dikkate alınması gerekli bir önemli husus, Türkiye'de mümkün şahısların yapmış oldukları döviz tevdiat miktarlarının hesaplara alınmamasıdır.

Son altı yıllık dönem içinde uygulanan istikrar Programı sonunda elde edilen olumlu başarılar arasında ve bilhassa ihracat artışının gösterdiği müsbet gelişmeler yanında, dış borç hacminin tedrici artış göstermesi olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. İhracat/dış borç oranının sürekli düşüyor olması ise olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilir.

Türkiye'nin Dış Borçları (IMF'ye Olan Borçlar Hariç)

(Milyon Dolar)					
Yıllar	Orta ve Uzun	Kısa Vade	Toplam	Yıllık Artış	% Değişim
1977	5.118	6.116	11.234	-	-
1978	6.618	7.176	13.794	2.560	24.9
1979	10.048	3.556	13.604	-190	-1.4
1980	12.673	2.490	15.163	1.559	11.5
1981	13.345	2.194	15.539	376	2.5
1982	14.000	2.164	16.164	625	4.0
1983	13.780	3.039	16.819	655	4.1
1984	15.356	4.506	19.862	3.043	18.1
1985	17.069	6.617	23.686	3.824	19.2
Yıllık Ortalama Artış	17.3	7.4	10.3	-	-

Kaynak: Merkez Bankası

Dış borç uygulaması ile ilgili genel tespitler şöyle başlıklandırılabilir:

1. Sürekli artan orta ve uzun vadeli borçlar. 1983'de çok hafif bir düşüş göstermişse de, daha sonra artış 1984 ve 1985'te devam etmiştir. Kısa vadeli borçlar ise 1983 şenesine kadar bir düşme göstermiş, ancak daha sonra artmaya başlamıştır.

2. Dış borç anapara ve faiz ödemelerinin zamanında yapılmış olmasına rağmen dış borç tutarının artmakta olması, yeniden borçlanma imkanlarının kullanıldığı ve bu nedenle toplam dış borç yükünün arttığı görülmektedir. 1977-1985 yılları arasında dış borç yükündeki artış hem orta ve uzun vadeli hem de kısa vadeli borçlarda görülmektedir.
3. Yıllık ortalama en yüksek artış orta ve uzun vadeli borçlarda görülmektedir (%17.3).

Dış Borçlar

Borç Kalemleri	(Milyon Dolar)		
	1984	1985	Değişim %
Orta ve Uzun Vadeli	16.782	18.395	9.6
(IMF'ye)	1.426	1.326	-7.0
Kısa Vadeli	4.506	6.617	46.8
- Ticari Borç	2.123	3.197	50.6
- (Dresdner+DTH+DÇM)Mevduat	2.383	3.420	43.5
TOPLAM DIŞ BORÇ	21.288	25.012	17.5

Kaynak: Merkez Bankası.

Dış borçlar uygulamasında, 1985 yılı itibariyle yapılan genel tespitler şöylece özetlenebilir:

1. Orta ve uzun vadeli dış borçlarda (IMF'e olanlar dahil) %9.6 oranında bir artış görülmektedir.
2. Kısa vadeli borçlar %46.8 oranında bir artış göstermektedir.
3. Kısa vadeli borçlar arasında en önemli kalem olan ticari nitelikli borçlarda görülen artış %50.6 seviyesindedir.
4. Yurt dışındaki Türklere ait tevdiat hesaplarında görülen artış %43.5 seviyesinde olmuştur.
5. Türkiye'de mukim vatandaşların yapmış oldukları döviz tevdiat hesapları bu borç miktarında dikkate alınmamıştır.
6. Türkiye'nin son yıllarda tedrici büyüme eğilimi içinde olan dış borçlarının, bu eğilimi 1985 yılında da devam ettirdiği görülmektedir.

Dış Borç Göstergeleri

	1982	1983	1984	1985
KVDB/Dış Borç (%)	13,0	16,6	21,2	26,5
DTH/KVDB (%)	-	2,3	11,1	9,4
DM/KVDB	64,8	64,8	54,9	50,2

KVDB: Kısa Vadeli Dış Borç

DTH : Döviz Tevdiat Hesabı

DM: Döviz Mevduatı

Kaynak: Merkez Bankası

Dış borçların gelişmesi izlendiğinde aşağıda belirtilen temel tespitler dikkati çekmektedir:

1. Kısa vadeli borçların, toplam dış borçlar içindeki payı hızlı biçimde artmaktadır. Bu oran, 1985'te %26.5'tir.
2. Yurt dışındaki Türklerin Dresdner Bank'taki hesaplarının toplam dış borçlar ve kısa vadeli borçlar içindeki payı artış göstermiştir.

10. Kısa Vadeli Borçların Yapısı

Kısa vadeli dış borçların temel sınıflandırmasına göre ayrımları şöyledir:

Kısa Vadeli Borçlar						
(Milyon Dolar)						
	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Kamu Kesimi	640	504	141	194	215	230
Banker Kredisi	-	-	-	65	195	432
Over-Draft	254	69	48	164	417	376
Diğerleri	199	115	98	63	58	39
Akseptans	377	230	276	318	703	1.093
Kredi	-	-	-	13	165	518
Prefinansman	122	330	199	254	414	609
KISA VADELİ KREDİ	1582	1.248	762	1.071	2.167	3.297
DÖVİZ MEVDUATI	908	946	1.402	1.968	2.339	3.320
DRESDNER BANK	365	473	817	1.251	1.778	2.678
DÇM	543	473	585	647	61	18
DÖVİZ TEVDİAT	-	-	-	70	500	624
GENEL TOPLAM	2.490	2.194	2.164	3.039	4.506	6.617

Kaynak: Merkez Bankası

1984 yılında kısa vadeli borçlar %48.3 oranında bir artış göstermiştir. Bu artışları etkileyen en önemli gelişmeler, akseptans kredilerinde, Dresdner Bank hesaplarında izlenmektedir. 1985 yılında kısa vadeli borçları ilgilendiren temel özellikler ve beklenen gelişmeler hesap karakterlerine göre şöyle özetlenebilir:

1. Kamu Kuruluşlarının Borçları,
2. Türk Vatandaşlarının Döviz Tasarruf Hesapları,
3. İthalat-İhracat Finansmanı,
4. İran-İrak Finansmanı.

10.1. Kamu Kuruluşların Borçları

Kamu kuruluşlarının ve özellikle petrol finansman ihtiyacı ile TÜPRAŞ'ın yaptığı dış borçlanma 250 milyon dolar civarındadır.

10.2. Türk Vatandaşlarının Tasarruf Hesapları

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının tasarruflarından oluşan ve kısa vadeli dış borç kaleminin en önemli kesimini oluşturan bu hesaplardaki miktar, esas itibariyle tasarrufların yurt içine kanalize edilmesi olarak değerlendirilmektedir.

10.3. İthalat-İhracat Finansmanı

Dış ticaret finansmanı olarak bilinen ve ticari bankalar kesiminin yaptığı ithalat ve ihracat finansmanı olarak borçlanılan kısımdır. 2 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Dünya standartları çerçevesinde, bu miktar normal olarak değerlendirilebilir.

10.4 İran-İrak Finansmanı

Kısa vadeli borçlar içinde önemli bir kalem olarak görünen bu borç miktarı, Orta Doğu dış ticareti içinde mevsimlik farkların giderilmesi amacını taşımaktadır. Toplam olarak 1 milyar tutarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu miktarın yarısını, malla ödenecek borçlar teşkil etmektedir.

11. Dış Borç Yönetimi

1985 yılı içinde dış borç ödemelerinin ana para ve faizler itibariyle değerlendirilmesi yapıldığında, başarılı bir dış borç yönetiminin gerçekleştirildiği görülmektedir. Böylece, Türk ekonomisinde herhangi bir aksamaya meydan vermeden dış borçların ana para ve faiz ödemelerinin yerine getirildiği, ekonominin normal bir ödeme kapasitesi içinde olduğu izlenimine varılmıştır.

DIŞ BORÇ GERİ ÖDEME PERFORMANSI

(Milyon Dolar)

Anapara	953	1.066	1.107	1.858
Faiz	1.465	1.441	1.586	1.753
IMF	-	-	141	255
Toplam	2.418	2.507	2.834	3.866

Dış Borç Ödeme Performansı ile ilgili olarak yapılan genel tespitler şöyle özetlenebilir:

1. Dış borç geri ödemelerinde sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Ekonominin dış ödeme performansının yıllar itibariyle yüksek olduğu dikkat çekmektedir. 1980 yılı yeni program paketi uygulamasına paralel olarak dış borç ödemelerinin zamanında gerçekleştirildiği görülmektedir. Geri Ödeme Göstergeleri'ndeki olumlu gelişmeler iyi bir dış borç yönetimi olduğunu ortaya çıkarmaktadır.
2. Anapara ödemelerinin yıllar itibariyle artış eğilimi içinde olduğu dikkat çekmektedir.
3. Faiz ödemelerinde meydana gelen artışlarda ise, 1984 ve 1985 yıllarında oransal bir istikrar gözlenmektedir. Bu oransal artışın düşük düzeyde olması, iki sebepten kaynaklanmaktadır.
 1. Amerikan dolarında önceleri görülen artışın duraklaması, daha sonra ise, düşüş başlaması,
 2. Kredi riskinde görülen azalmanın getirdiği avantaja paralel olarak faiz yükünün hafiflemesidir.

1986 yılında kamu ve özel kesim toplamı olmak üzere, 3 milyar dolar dış borç ödemesi yapılacaktır. Dış borçların %70'i dolar, %10'u DM ve geri kalan kısmı değişik para cinsinden ödeneyecektir. Diğer taraftan yatırımlar için 725 milyon dolarlık dış krediye başvurulması öngörülmektedir.

12. İhracat ve İthalat Etkisi

Döviz durumu ile ilgili olarak, ihtiyaçların belirlenmesi ve buna göre bir tahmin yapılması gereği vardır. Özellikle petrol fiyatlarında meydana gelen düşmeler karşısında ithalat ve ihracat ilişkilerinin nasıl gelişeceği ve döviz bütçesi üzerinde nasıl bir etki yaratacağı önem kazanmaktadır.

Dış Ticaret

(Milyon Dolar)

	1984	1985	Artış %
İthalat (Cif)	10.757	11.613*	5.4
İhracat (Fob)	7.134	7.958	11.5
Dış Ticaret Açığı	3.623	3.655	-

Kaynak: HTDM Geçici Veriler

* Altın ithalatı dahil.

Son yıllarda ithalat ve ihracatın belli ülkeler çerçevesinde toplanmış olduğu dikkat çekmektedir. Bu tür bir uygulama, bir yandan ithalat ve ihracat politikalarını kolayca izlemek ve gerekli düzenlemeleri yapmak imkanını vermekte, ancak, öte yandan, belli ölçülerde riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu durum, Ocak-Aralık istatistiklerine dayalı olarak hazırlanmış bulunan tabloda gösterilmektedir.

İthalat-İhracat

(Milyon Dolar)

Ülkeler	İthalat	İhracat	Fark
İran	1.265	1.079	-186
Irak	1.137	961	-176
F.Almanya	1.369	1.391	+ 22
ABD	1.149	506	-643
Libya	621	59	-562
İtalya	658	502	-156
Fransa	514	215	-299
Japonya	507	43	-464
İngiltere	468	539	+ 71

ithalat/ihracat gelişmelerinde gözlenen temel tespitler şöyle başlıklandırılabilir:

1. Türkiye ihracatının yarısı dört ülkeye yapılmaktadır. Bu ülkeler, Almanya, İngiltere, İran ve Irak'tır.
2. Türkiye ithalatının yarısı beş ülkeden yapılmaktadır. Bu ülkeler, İran, Almanya, ABD, Irak, İtalya'dır.
3. Türkiye'nin çok mal ithalatı yapmasına rağmen bazı ülkelere olan ihracatının çok sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle, ABD, Fransa, Japonya ve Libya ile yapılan dış ticaretle bu husus belirgin biçimde gözlenmektedir.
4. Orta Doğu'daki pazar gerilemeleri, Türkiye için 1-2 milyar dolarlık yeni pazarlar bulunması zorunluluğu getirebilir.

ihracatın gelişmesinde, Türk müteşebbisinin ihracata yönelmesi ve bu konuyu öğrenmesi kadar, vergi iadesi sisteminin de nisbi payı olmuştur. Ancak, daha önce kaldırılan ucuz TL ihracat kredilerinden sonra, ihracatta vergi iadesinde indirim yapılmış ve giderek bu sistemin kaldırılmasına yönelik politikalar benimsenmiştir.

1. Türkiye'de ihracatta vergi iadesi sistemi henüz tam anlamıyla değerlendirilmediğinden, belli çevrelerce bu uygulama, devlet kesesinden ihracatçıya para aktarıldığı biçiminde yorumlanıp takdim edilmektedir.
2. 1985 Ocak-Aralık döneminde, ihracatçıya yapılan vergi iadesi 287 milyar seviyesinde olmuştur.
3. Buna karşılık, ihracatçı, 2.3 trilyon lira karşılığında döviz girişi sağlamıştır.
4. Vergi iadesi olarak yapılan toplam ödemenin, toplam ihracat gelirine oranı %6.3, ihraç ürünleri net döviz gelirlerine oranı %12.7 seviyesindedir.
5. Tarım kesiminin subvansiyonu amacıyla, Hazineden yapılan yardımların 500 milyarı aştığı dikkate alınırsa, ihracatçıya vergi iadesi sistemi ile aktarılan 287 milyar liralık teşvikin karşılaştırılmalı olarak öneminin büyük olmadığı görülmektedir.
6. İhracat vergi iadelerinin 12 aylık verilere dayalı olarak değeri aşağıda gösterilmiştir:

Vergi İadeleri

(Milyon TL)		
	1985	1984
Toplam ihracat	4.568.466	2.608.332
Vergi İadesi Matrahı	2.268.406	1.583.509
Vergi İadesi	287.378	329.058
- Matrah/Top.ihr.(%)	49.6	60.7
- İade/Top.ihr.(%)	6.3	12.6
- İade/Matrah(%)	12.7	20.8

13. Dış Ticaret ve Petrol İthalatı

1985 yılında, petrol ithalatının artması, buna karşılık petrol ürünleri ihracatının azalması nedeniyle, Madencilik kesimindeki dış ticaret açığı 1984 değerlerine göre artış göstermiştir.

Dış Ticaret Dengesi

(Milyon Dolar)						
	İhracat		İthalat		Ticaret Dengesi	
	1985	1984	1985	1984	1985	1984
Tarım	1.719.4	1.748.9	375.3	417.7	1.344.1	1.331.2
Madencilik	243.8	239.8	3.626.3	3.644.1	-3.382.5	-3.404.3
Sanayi	5.994.8	5.144.9	7.341.9	6.695.1	-1.347.1	-1.550.2
Toplam	7.958.0	7.133.6	11.343.5	10.756.9	-3.385.5	-3.623.3

Dış ticaret dengesinde petrol ithalatına ilişkin genel tespitler şöyle başlıklandırılabilir:

1. Ham petrol ithalatı ve petrol ürünleri ithalatının toplam ithal hacmi içindeki payı yüzde 32 seviyesindedir.
2. Ham petrol ithalatı 1985 yılında yüzde 1.5 oranında azalmıştır.
3. Ham petrol ithalatı için ödenen dövizler, toplam sanayi ürünleri ihracatının, 1984 yılında %65'ini, 1985 yılında %55'ini teşkil etmektedir.

14. Yeni Politikalar ve Alınan Önlemler

Döviz durumu alınan yeni politika kararları ve önlemler ile iyileştirilmek istenmiştir. Döviz yönetiminden sorumlu birimler, bu düzenlemeler ile konvertibiliteye ve serbest ekonomiye geçişin "vasatı"nın hazırlandığı görüşlerini belirtmişlerdir. Yapılan düzenlemelerin temel özellikleri şöyle özetlenebilir:

1. Bankaların döviz kurunu hesaplama yöntemindeki serbesti kaldırıldı. Bu serbesti, Merkez Bankası'nın ilan ettiği döviz kurunun (+ - %1 puan)'ı ile sınırlandırıldı.
2. Tasarrufçunun kayıplarını önlemek üzere, döviz tevdiat hesaplarına uygulanan %1 oranındaki vergi kaldırıldı.
3. İşçi dövizinin efektif karşılığının nakde çevrilmesinde uygulanan %3 oranındaki kesinti kaldırıldı.
4. Bankaların aldıkları komisyon miktar ve oranları belirleme yetkisi Merkez Bankası'na verildi. Merkez Bankası bu yetkiyi belli sınırlar içinde Bankalara devredebilecek.

5. D v z hesapları için uygulanan munzam karşılıklar %20'den %15'e indirildi. Böylece, bankalara d v z kullanımları açısından nisbi bir rahatlama getirilmek istendi. Bankaların Merkez Bankası'na devretmek zorunda olduğu d v z miktarı %20'den %15'e indirildi.
6. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan ihracatçıya yapılan  demeler %4'ten %2'ye indirildi.

D v z yönetiminden sorumlu birimler, 1986 yılında  demeler dengesi yönünden hiç bir sorun bulunmadığı görüşünü ileri sürdüler. Mart ayı ortasında yapılan %5 seviyesindeki devalüasyonun, fiyat hareketlerini etkilemeyeceği, böyle bir devalüasyondan zam  ıkmayaca ı g r   leri gündeme getirildi.

Ayrıca, devalüasyon kararının ilanını takip eden kısa süre içinde Nisan/1986 sonuna kadar Merkez Bankası kasalarına toplam 700 milyon dolar tutarında yeni kredi sağlandığı belirtildi. Petrol faturasının geçen yıla göre %30 seviyesinde azalmasının getireceği ilave imkan ile birlikte d v z sorunun kesin çözüme ula aca ı açıklandı.

